

Posudek diplomní práce:

Daniel Putík, „Na hřbitov divadlo nepatří“. Veřejná kritika a odboj ve vilenském ghettu, 1941-1943, magisterská práce IMS FSV UK 2007, 107 str.

Obsáhlá diplomní práce v širší tematice mimořádně zkušeného autora je věnována traumatickému tématu holocaustu na Litvě, resp. vyvraždění většiny litevských Židů v roce 1941 a osudům zbývajících židovské komunity v ghettu ve Vilně jako největším z ghatt, z hospodářských důvodů ponechaných až do roku 1943, tj. do potlačení povstání ve varšavském ghettu a likvidace ostatních ghatt.

Putíkovi jde o vyzdvižení odboje ve vilenském ghettu ze stínu za unikátní považovaného varšavského židovského povstání. Klade si otázku, proč se litevští Židé ve své většině nechali pasivně povraždit a ukazuje Vilno, „litevský Jeruzalém“ jako centrum židovského hnutí odporu – proti okupantům i litevským antisemitům, ale do jisté míry i proti židovským samosprávám, instalovaným okupanty.

Práci autor po úvodu s cíli práce a stručnou zmínkou o literatuře (na klíčové prameny však v podstatě nedošlo, studie jsou udávány jak zde, tak v seznamu literatury bez stránkového vymezení) následuje kapitola o předválečném vývoji židovského etnika na Litvě, dále kapitola o německé genocidě Židů v roce 1941. Kapitola „Město za zdí“ je věnována popisu života v ghettu až do jeho likvidace v pozdním létě 1943. Po závěru, který ovšem nepřináší sumarizaci výsledků výzkumu a je spíše epilogem příběhu, následuje německé shrnutí a rozsáhlý, byť i poněkud nepřehledný soupis použité literatury.

Putíkova práce je napsána čtivě: při prvním prolétnutí ji čtenář ocení jako napínavou a barvitou literaturu faktu. Problémy nastanou při důkladném kritickém studiu, zahrnujícím např. také poznámkový aparát. Prvým problémem je nesoulad nadpisu, resp. vytýčených cílů práce s obsahem díla. Putík napsal podrobnou kroniku – panychidu za vilenské Židy a „sakralisovaný příběh“ odboje - vilenského ghetta, kterou rozšířil o tematické kapitoly. V nadpise ale autor slibuje analýzu „veřejné kritiky a odboje“ v ghettu, v úvodu pak řešení otázky, proč se litevští židé nechali trpně vyvraždit. Oba tyto zajímavé problémové okruhy by ale potřebovaly opracování nějakými jasně definovanými „metodickými nástroji“ na základě kritické analýzy pramenů. K tomu ovšem nedochází.

Autor se opřel o stávající literaturu a vypráví svůj příběh s oporou v jejích, nekriticky (!) přejímaných sděleních o hrdinských činech i o hrůzách a zradách. Je symptomatické, že celých 165 odkazů z celkem 504 (!) zní na knihu Y. Arad, *Ghetto in Flames, The Struggle and Destruction of the Jews in Vilna during the Holocaust, Jerusalem 1980*. To je bezmála třetina. Jde přitom o poměrně již staré dílo, vydané před otevřením ruských, ale také východoněmeckých a řady západních archivů. Putík přitom necituje jen Aradovo líčení, ale de facto i prameny (?), které měl tento autor k dispozici, které ale již nejsou samostatně tematisovány. Otázku, jak autentické jsou tyto Aradovy prameny, zda opravdu mohly být z likvidovaného povstavšího ghetta zachráněny a do Jerusalema poslány převezeny např. doslovné záznamy jednání Judenratu, Putík již netematisuje. Podobně si ale neklade ani otázku po Aradově nacionální, náboženské a politické tendenci ... a prostě nekriticky přejímá jeho názory – zejména kritiku vedoucí osobnosti ghetta Jakova Ganse.

Podobný problém vyvstává v práci s tzv. „Jäger-Bericht“, tedy se záznamy klíčové německé postavy litevského holocaustu Karla Jägera, které cituje občas podle Arada, většinou však podle přílohy sborníku Batusevičius – Tauber – Wette, *Holocaust in Litauen 2003*. Pramen sám však chybí v (pouze dvě edice a níže pak třemi vzpomínkami, resp. denníky obsahujícím) soupisu pramenů a především není podroben standardní formální ani obsahové kritice. V temnu tak zůstává řada významných momentů, zejména pak okolnosti zastavení vyvražďování vilenských Židů koncem roku 1941. Nejde o maličkost: sledujeme-li Putíkova líčení, proměnilo se peklo holocaustu ve vilenskou „oázu pohody“ s rozvinutým školstvím, masově uplatňovanou sociální péčí, tuším šesti divadly, s luxusními

restauracemi, trvale bojujícími s nedostatkem alkoholu (a tedy s náležitě bohatou platící židovskou klientelou) atd. Kde ve východní Evropě 40. let bylo něco takového? Jak mohlo vzniknout toto prostředí, z něž židovská odbojová organizace zásobovala zbraněmi vilenské komunisty, přijímala z Moskvy vyslané emisary a udržovala čilý komunikační ruch s partyzánskými oddíly v okolních lesích? Jak ale také mohli židovští policisté náhle získat takovou důvěru nacistů, že byli vysíláni k likvidaci venkovských židovských komunit a menších ghetta? Je to celé mýtus, chaotické vyprávění zasloužilých starců nebo to je v jistém úhlu pohledu přece jen realita? A byla-li by to realita, bylo by lze se nacisty tvrdě persekvanému litevskému obyvatelstvu divit, že bylo nepřátelské vůči těmto „kolaborantům“ s komunisty, Rusy i Němci? Putík si takovéto otázky neklade, a to ani při opakovaném - v odborném, textu neobvyklém - moralisování, zaměřeném proti většině Litevců a části elit ghetta.

Důvodem pro takto zúženou perspektivu je dle mého názoru přílišné rozšíření pole zájmu nad původní autorský záměr a přitom nerozšíření komparačního pohledu srovnáním se situací v jiných, dobře prozkoumaných ghettech, srovnáním se situací a (morální i poválečnými soudy zjišťovanou trestní) odpovědností Judenratů a jejich klíčových představitelů (např. Terezín). Zdá se mi podivné, že by k tématu nebyla jiná jazykově dostupná literatura litevských autorů, udivuje mne, že Putík nepoužívá polské práce, ale že ani u německé literatury nereflkuje nové výzkumy, popisující mimořádně komplikovanou, nečernobílou a zejména vyhraněně krutou situaci na území bývalého Polska, Běloruska, pobaltských států a západní Ukrajiny. Očekával bych alespoň znalost rigorosní práce Marie Mrázkové, obhájené na IMS v nedávné době.

Výsledkem Putíkova přístupu je černobílý hrdinský epos, nezdržující se argumentací, nekladoucí vždy znovu, a to i u jednotlivých dějových episod a jevů, základní historikovu otázku: „proč?“. Po prvních ukázkách a po četných pozitivních zkušenostech s Putíkovými pracemi jsem od autora očekával nesrovnatelně více. Toto však není plnohodnotný odborný text s jasně formulovanými otázkami, metodami, kritikou pramenů a závěry, vztahujícími se k výchozím otázkám. Můj exemplář práce jsem popsal několika desítkami připomínek a otázek po smyslu nebo logice řady tvrzení, nemá však smysl je tu extensivně reprodukovat. Za těchto okolností bohužel nemohu než klasifikovat práci jako dobrou.

Prof. PhDr. Jiří Pesek

Praha 18.6.2007